

**Վ. ԲՐՅՈՒՍՈՎԻ ԱՆՎԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ В. БРЮСОВА
BRUSOV STATE UNIVERSITY**

**ԲԱՆԲԵՐ
Վ. ԲՐՅՈՒՍՈՎԻ ԱՆՎԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ
ВЕСТНИК ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ
В. БРЮСОВА
BULLETIN OF BRUSOV STATE UNIVERSITY**

**ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ**

**ПЕДАГОГИКА И СОЦИАЛЬНЫЕ НАУКИ
PEDAGOGY AND SOCIAL SCIENCES**

2 (59)

**Վ. ԲՐՅՈՒՍՈՎԻ ԱՆՎԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ
«ԼԻՆԳՎԱ» ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ**

ԵՐԵՎԱՆ - 2022

**ՈՒՍՈՒՑՉԻ ԵՎ ԱՇԱԿԵՐՏԻ ՄԻՋԵՎ ԱՌԱՋԱՑԱԾ ԿՈՆՖԼԻԿՏՆԵՐԻ
ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ՀԱՂԹԱՀԱՐՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ**

**ՄԱՐԻՆԵ ՄԻՍԿԱՐՅԱՆ
ՍԵՂԱ ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ**

Համառոտագիր

Մանկավարժական հաղորդակցումը առաջացնում է բազմաթիվ բախումնային իրավիճակներ, քանի որ դպրոցը ոչ միայն մտավոր հարստության աղբյուր է, այլև միջանձնային հարաբերությունների կարգավորման և սոցիալականացման կարևորագույն գործոն: Դպրոցական կոնֆլիկտները անհնար է վերացնել, բայց կարելի է նվազեցնել դրանց ինտենսիվությունը, որպեսզի բացասական ազդեցություն չունենա ուսումնական գործընթացի վրա: Հոդվածում ներկայացված են ՀՀ դպրոցներում աշխատող ուսուցիչների մասնագիտական դեֆորմացիաների բնույթի, աշակերտների հետ կոնֆլիկտի առաջացման գործում դրանց դերի, կոնֆլիկտային իրավիճակներում աշակերտների վարքի ընտրության առանձնահատկությունների, կոնֆլիկտների հիմնական պատճառների և դրանց հաղթահարման ուղիների վերաբերյալ հետազոտությունից ստացված փորձարարական տվյալների արդյունքները:

Մեթոդական հանձնարարականները կարող են կիրառվել դպրոցի հոգեբանների, մակավարժների կողմից սովորողների կոնֆլիկտայնության բացահայտման, ինչպես նաև ուսուցիչների կոմպետենտության զարգացման գործընթացի բարելավման նպատակներով:

Հիմնաբառեր՝ հումանիզացում, մասնագիտական խեղում, վարքի ռազմավարություն, համագործակցություն, կոմպետենտություն, ապրումակցում

Ներածություն

Սույն հոդվածում ներկայացված են մանկավարժական գործընթացում ուսուցչի և աշակերտի միջև առաջացող կոնֆլիկտների

պատճառները և դրանց հաղթահարման ուղիները: Այդ նպատակով իրականացրել ենք հետազոտություն, որին մասնակցել են Երևանի Գ. Էմինի անվան թիվ 182 ավագ դպրոցի 40 աշակերտ և 20 ուսուցիչ, նաև 200 ուսուցիչներ մասնակցել են ինտերնետային անանուն հարցմանը: Հետազոտության ընթացքում բացահայտել ենք մանկավարժների մասնագիտական խեղման հիմնական տեսակները և դրանց ազդեցությունը մանկավարժական կոնֆլիկտների առաջացման գործում, կոնֆլիկտային իրավիճակում աշակերտների վարքի ռազմավարության տիպիկ միջոցները և դրանց ընտրության սեռային տարբերությունները, վերլուծել ենք ուսուցչի և աշակերտի միջև առաջացած կոնֆլիկտների հիմնական պատճառները և լուծման եղանակների ընտրությունը, մշակել և իրականացնել ենք մանկավարժական կոնֆլիկտների հաղթահարման թրեյնինգային ծրագիր, կազմել ենք ուսուցչի և աշակերտի միջև առաջացած կոնֆլիկտների հաղթահարման գործնական առաջարկություններ: Հետազոտությունն իրականացրել ենք անկետավորման, թեստավորման և սոցիալ-հոգեբանական թրեյնինգի մեթոդների միջոցով:

Մանկավարժական գործընթացում առաջացող կոնֆլիկտների սոցիալ-հոգեբանական առանձնահատկությունները

Ես-կոնցեպցիայի, այլոց հետ հարաբերությունների ոճի ձևավորումը համընկնում է մանկության և դեռահասության ժամանակահատվածի հետ, որը ժամանակակից երեխաների մեծ մասն անցկացնում է ուսումնական հաստատություններում:

Մանկավարժական կոնֆլիկտներն, ըստ Ս. Վ. Բանիկինայի, կարելի է համարել որպես ուսումնադաստիարակչական գործընթացի մասնակիցների մասնագիտական և միջանձնային փոխգործակցության արդյունքում առաջացող սրված հակասությունների դրսևորման ձև, որն առավել հաճախ առաջացնում է հաղորդակցության բացասական հուզական ֆոն և ենթադրում է կողմերի կողմից կառուցողական լուծման որոնում՝ դրա պատճառների շահագրգիռ վերացման միջոցով (Банькина, 2001, с.11-12):

Մ.Մ. Ռիբակովան առաջարկում է մանկավարժական կոնֆլիկտների պատճառների հետևյալ դասակարգումը.

- Կոնֆլիկտներ, որոնք առաջացել են օբյեկտիվ պատճառների հետևանքով: Այս տիպի կոնֆլիկտը հաճախ առաջանում է ուսումնական

դժվարություններ ունեցող երեխաների հետ, այն դեպքերում, երբ ուսուցչի շփումը դասարանի հետ սահմանափակվում է ուսումնական նյութի տրամադրմամբ, երբ ուսուցիչը մեծ պահանջներ է ներկայացնում աշակերտներին, իսկ գնահատականը կիրառում որպես վարքի պատժամիջոց:

- Կոնֆլիկտներ, որոնք կապված են ուսումնադաստիարակչական ընթացքի, մասնակիցների վարքի հետ:
- Միջանձնային հարաբերությունների կոնֆլիկտներ, որոնք կապված են ուսումնադաստիարակչական գործընթացում միջանձնային, տարիքային, սոցիալ-հոգեբանական, անհատական առանձնահատկությունների հետ (Клименских, 2015, с.21):

Ուսուցչի և աշակերտի միջև առաջացած կոնֆլիկտների պատճառ կարող են լինել նաև մասնագիտական խեղումները: Սոցիալ-տնտեսական մասնագիտության տեր անձանց համար դասականորեն տարբերակվում են մասնագիտական դեստրուկցիաների հետևյալ տեսակները.

- 1) Մանկավարժական ագրեսիան դրսևորվում է ծույլ, չսովորող աշակերտների նկատմամբ վատ վերաբերմունքով, ուսուցչին անվերապահ ենթարկվելու պահանջով: Կա արտահայտված հակում դեպի հեգնանք և կոպիտ մեկնաբանություններ:
- 2) Ուսուցչի ավտորիտարիզմը դրսևորվում է ուսումնադաստիարակչական ողջ գործընթացի կենտրոնացման, կառավարչական գործառույթների միանձնյա իրականացման, հրամանների, հրահանգների գերկիրառմամբ, ռեֆլեքսիայի՝ ուսուցչի ինքնավերլուծության և ինքնավերահսկողության նվազմամբ, քննադատության հանդեպ անհանդուրժողականությամբ:
- 3) Ցուցադրականությունը դրսևորվում է վառ, հուզականորեն հագեցած վարքագծով, հաճոյանալու, տեսադաշտում գտնվելու, ինքնաարտահայտվելու ցանկությամբ, սեփական գերազանցության ցուցադրմամբ:
- 4) Ուսուցողականությունը բացատրական և պատկերազարդ ուսուցման մեթոդների միջոցով մանկավարժական ջանքերի դրսևորում է: Դա արտահայտվում է ուսուցչի ցանկությամբ՝ ամեն ինչ ինքն իրեն բացատրելու, իսկ դաստիարակչական աշխատանքում՝ բարոյական որակների ուսուցման և այլոց դաստիարակելու ձգտման մեջ: Ուսուցչի դիդակտիկ բնույթը դրսևորվում է նաև ուսումնական հաստատությունից

դուրս՝ ընտանիքում: Առավել հաճախ դիդակտիկությունը բացահայտվում է ավելի քան 15 տարվա աշխատանքային փորձ ունեցող, հուզականորեն զուսպ, բնագիտամաթեմատիկական և տեխնիկական առարկաների ուսուցիչների մոտ (Гафнер, 2004 Վ.22-24):

5) Մանկավարժական դոգմատիզմն առաջանում է մասնագիտական առաջադրանքների հաճախակի կրկնության արդյունքում: Ուսուցիչը զարգացնում է խնդիրները պարզեցնելու, արդեն հայտնի տեխնիկան կիրառելու միտում՝ հաշվի չառնելով մանկավարժական իրավիճակի ողջ բարդությունը: Դոգմատիզմը դրսևորվում է հոգեբանական և մանկավարժական տեսությունների անտեսմամբ, գիտության, նորարարության նկատմամբ արհամարհական վերաբերմունքով, ինքնավստահության և բարձր ինքնագնահատականի տեսքով և զարգանում է աշխատանքային փորձի աճով, որն ուղեկցվում է ընդհանուր ինտելեկտի նվազմամբ:

6) Գերակայությունը պայմանավորված է ուսուցչի կողմից ուժային գործառույթների կատարմամբ: Նրան տրվել են մեծ իրավունքներ՝ ստուգել, գնահատել, վերահսկել, պահանջել, պատժել: Սեփական գործառույթները գերազնահատված են, անհանդուրժող են գործընկերների քննադատությունների հանդեպ: Ավելի մեծ չափով գերակայությունը դրսևորվում է խղերիկ և ֆլեգմատիկ մարդկանց մոտ՝ իշխելու պահանջումն քր բավարարելու, ուրիշներին ճնշելու և աշակերտների հաշվին ինքնահաստատվելու դրսևորմամբ (Садовникова, 2016, Վ. 402-403):

7) Մանկավարժական անտարբերությունը բնութագրվում է հուզական չորությամբ՝ անտեսելով սովորողների անհատական հատկանիշները: Այն տարիների ընթացքում զարգանում է հուզական հոգնածության և աշակերտների հետ փոխգործակցության բացասական անհատական փորձի արդյունքում:

8) Պահպանողականության զարգացմանը նպաստում է այն, որ ուսուցիչը պարբերաբար վերարտադրում է նույն ուսումնական նյութը, կիրառում ուսուցման և դաստիարակության նույնական ձևեր և մեթոդներ: Ուսուցման կարծրատիպային մեթոդները խնայում են ուսուցչի ինտելեկտուալ ուժերը և լրացուցիչ հուզական ապրումներ չեն առաջացնում:

9) Դերային ընդլայնումը դրսևորվում է մասնագիտության մեջ լիակատար ընկղմվածության, սեփական մանկավարժական խնդիրների և դժվարությունների վրա կենտրոնանալու, մեկ այլ անձին հասկանալու անկարողության, մեղադրական և դաստիարակչական հայտարարությունների գերակշռությամբ, հրամայական դատողություններով, դասավանդվող առարկայի դերի չափազանցվածության մեջ:

10) Ուսուցչի սոցիալական կեղծավորությունը պայմանավորված է աշակերտների և մեծահասակների բարձր բարոյական ակնկալիքներն արդարացնելու, վարքագծի բարոյական սկզբունքներն ու նորմերը քարոզելու անհրաժեշտությամբ: Հաճախակի դրսևորվում է վերբալ անդանդուրժողականություն ոչ նորմատիվ վարքի նկատմամբ:

11) Վարքային փոխադրումը բնութագրվում է աշակերտներին բնորոշ դերային վարքագծի և որակների ձևավորմամբ: Աշակերտների վատ վարքագիծը, ագրեսիվությունը, կոպտությունը, հուզական անկայունությունը փոխանցվում, պրոյեկտվում է ուսուցչի մասնագիտական վարքագծի վրա (Майсак, 2012, с.211):

Մասնագիտական դեֆորմացիաներն անխուսափելի են, սակայն անձնակենտրոն տարբեր տեխնոլոգիաների և կանխարգելման միջոցների կիրառմամբ հնարավոր է դրանք հաղթահարել: Ուսուցչի կոմպետենտությունը և մասնագիտական դեֆորմացիան փոխկապակցված են հետևյալ կերպ. մի կողմից՝ մասնագիտական դեֆորմացիայի զարգացումը նվազեցնում է մասնագիտական կոմպետենտության մակարդակը, մյուս կողմից՝ կոմպետենտության բարձր մակարդակը նպաստում է մասնագիտական դեֆորմացիաների շտկմանը:

Կրթության հումանիզացումը ենթադրում է բարոյահոգեբանական մթնոլորտի ստեղծում, ավտորիտար մանկավարժությունից համագործակցության և ստեղծագործականության անցում:

Կոնֆլիկտների վաղ կանխարգելիչ միջոցառումները դրական են անդրադառնում աշակերտների և ուսուցիչների հոգեբանական և ֆիզիկական առողջության վրա, դպրոցում միջանձնային փոխգործակցության ընթացքում երեխաների և դեռահասների մոտ ձևավորվում են կոնֆլիկտները լուծելու հմտություններ:

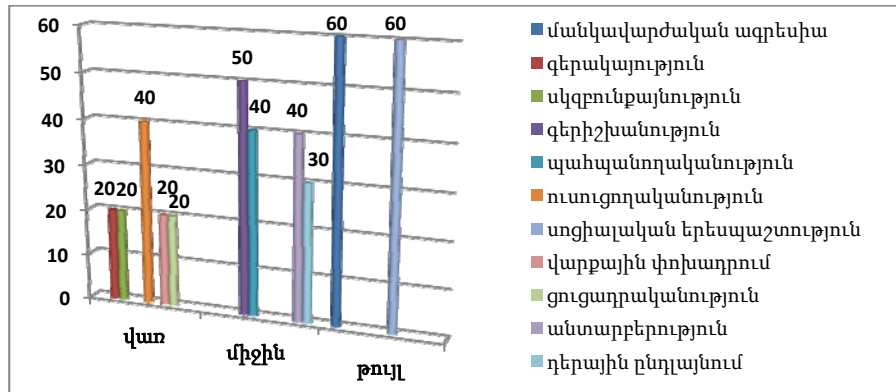
Կոնֆլիկտների լուծման համընդհանուր միջոցները երբեմն կոչում են ռազմավարական: Օր.՝ փախուստի, համագործակցության, փոխզիջման, մրցակցության, հարմարման: Այս կետերի հիմքում ընկած է կողմերի պատրաստակամության աստիճանը, որը ուղղված է մեկը մյուսին ընդառաջելուն: Գոյություն ունեն նեգատիվ մեթոդներ, որոնք նպատակահարմար չէ կիրառել կոնֆլիկտային իրավիճակներում, եթե մասնակիցները ցանկանում են կոնֆլիկտը կառուցողական լուծել: Օր.՝ դիմացինի խոսքի ընդհատում, հակակրանք, անձի նեգատիվ գնահատում, սպառնալիք, շողոքորթություն: Պոզիտիվ մեթոդները ուղղորդվում են հետևյալ միջոցներով՝ մշտական ուշադրություն զրուցակցի նկատմամբ, համբերատարություն, հանդուրժողականություն, ապրումակցում, լսելու կարողություն, ներհայեցողություն (Areeba, 2010, c. 166-168):

Կոնֆլիկտում վարքի առավել արդյունավետ ռազմավարությունը համագործակցության ռազմավարությունն է: Երկու կողմերն էլ փոխհամաձայնության են գալիս՝ հաշվի առնելով իրենց շահերը:

Ուսուցիչի և աշակերտի միջև առաջացած կոնֆլիկտների վերաբերյալ հետազոտական աշխատանքի իրականացումը և արդյունքների վերլուծությունը

Հետազոտության 1-ին փուլում 20 ուսուցիչների հետ իրականացրել ենք մանկավարժի անձի մասնագիտական խեղումների ուսումնասիրության մեթոդիկան: Ուսուցիչների 40%-ի մոտ վառ արտահայտված են ուսուցողականությունը, 20%-ի մոտ վառ արտահայտված են ցուցադրականությունը, գերակայությունը, սկզբունքայնությունը և վարքային փոխադրումը: Անտարբերությունը և պահպանողականությունը 40%-ի մոտ ունեն միջին արտահայտվածություն, գերիշխանությունը 50%-ի, դերային ընդլայնումը՝ 30%-ի մոտ ունի միջին արտահայտվածություն: Մանկավարժական ագրեսիան և սոցիալական երեսպաշտությունը թույլ արտահայտվածություն ունեն 60%-ի մոտ: Հետազոտության ընթացքում նկատվել է մի հետաքրքիր օրինաչափություն: Այն ուսուցիչները, ովքեր առավել հաճախ են աշակերտների հետ բախումներ ունենում, վառ արտահայտված են միանգամից մի քանի խեղումներ: Օրինակ՝ գերիշխանություն, սկզբունքայնություն, գերակայություն, պահպանողականություն սյունյակների համախումբը նկատվում է

տղամարդ ուսուցիչներից մեկի մոտ, ով 10 տարուց ավելի է դպրոցում է աշխատում, նաև մի քանի ուսուցչուհիների մոտ, ովքեր վաղուց են դպրոցում աշխատում: Մեր կարծիքով սա պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ մասնագիտական պարտականությունների երկարատև կատարման արդյունքում անձի վարքագծում, հոգեկերտվածքում, անհատական բնավորության գծերում ի հայտ են գալիս անցանկալի փոփոխություններ:

Հիստոգրամ 1. Մանկավարժի անձի մասնագիտական խեղումների ուսումնասիրության մեթոդիկայից ստացած արդյունքներ

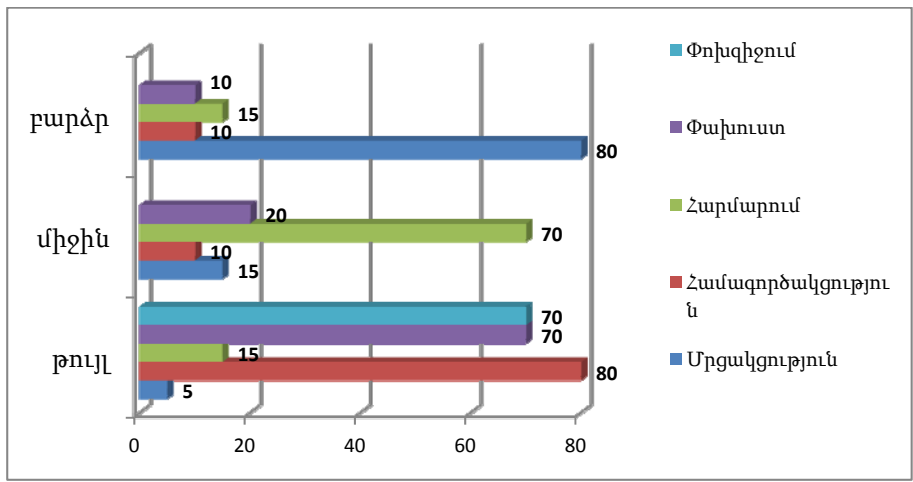
Նոր ընդունված մի քանի ուսուցչուհիների մոտ առավել վառ է արտահայտված ցուցադրականությունը, իսկ երիտասարդ, աշակերտների շրջանում առավել սիրված ուսուցչուհիների մոտ՝ ուսուցողականությունն ու վարքային փոխադրումը: Վարքային փոխադրման երևույթը հիմնականում երիտասարդ ուսուցչուհիների շրջանում մեր կարծիքով պայմանավորված է հետևյալ հանգամանքով, որ նրանք իրենց հագուստի ոճով, խոսելաձևով երբեմն դերային ավտոմատ փոխանցմամբ հակառակ, դեստրուկտիվ արդյունք են ունենում: Աշակերտների վատ վարքագիծը, ագրեսիվությունը, կոպտությունը, հուզական անկայունությունը փոխանցվում, արտապատկերվում է ուսուցչի մասնագիտական վարքագծի վրա (Տես՝ Հիստոգրամ 1):

Այսպիսով, մանկավարժների վառ արտահայտված մասնագիտական խեղումները նպաստում են աշակերտների հետ կոնֆլիկտների առաջացմանը, ուստի դրանց ուսումնասիրությունը և

Ժամանակին կանխարգելումը, իսկ առկայության դեպքում մասնագիտական շտկումը էական նշանակություն ունեն մանկավարժական կոնֆլիկտների հաղթահարման գործում:

Հետազոտության 2-րդ փուլում Կ. Թոմասի մեթոդիկայով հետազոտությունն իրականացրել ենք 40 աշակերտների հետ: Փորձարարական հետազոտության տվյալների հավաքագրումը հնարավորություն տվեց իրականացնել կոնֆլիկտային իրավիճակներում տղա և աղջիկ աշակերտների վարքի ռազմավարության ընտրության համեմատական վերլուծություն:

Հետազոտության արդյունքները հաստատում են նաև կոնֆլիկտային իրավիճակում սեռերին բնորոշ վարքի տարբերությունները: Հետազոտված 40 աշակերտներից հետազոտությանը մասնակցել են 20 աղջիկ և 20 տղա:

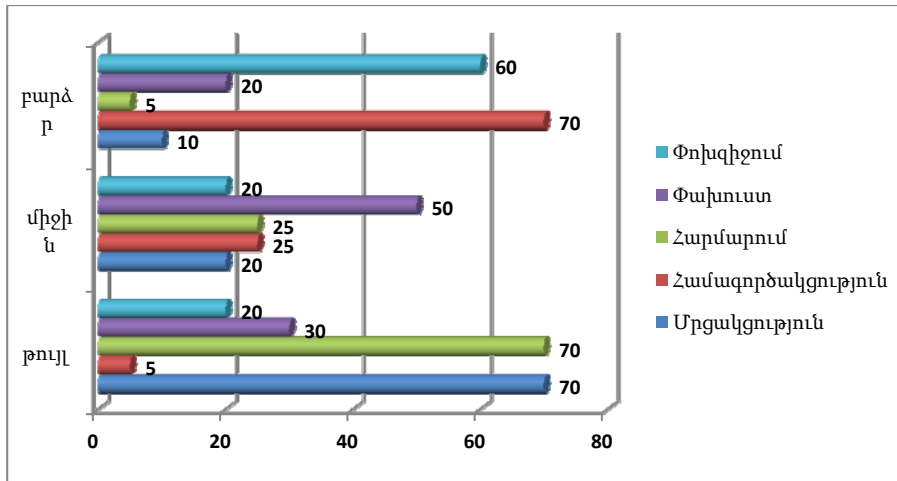

Հիստոգրամ 2. Կ. Թոմասի կոնֆլիկտային իրավիճակներում անձի վարքի ուսումնասիրության մեթոդիկայից ստացած արդյունքները տղաների շրջանում

Հարցված տղաներից 80%-ի մոտ համագործակցության ցուցանիշը ունի ցածր արտահատվածություն, մինչդեռ մրցակցության ցուցանիշը ունի բարձր արտահայտվածություն 80%-ի մոտ, իսկ հարմարման ցուցանիշը՝ միջին ատահայտվածություն ունի 70%-ի մոտ: Տղաների 70 %-

ի մոտ փոխզիջման և փախուստի ցուցանիշներն ունեն ցածր արտահայտվածություն (Տես՝ Հիստոգրամ 2):

Հարցված 20 աղջիկներից 60%-ի մոտ վարքի մեխանիզմներից բարձր արտահայտվածություն ունի փոխզիջման ցուցանիշը, 50%-ի մոտ միջին արտահայտվածություն ունի փախուստի սանդղակը: Համագործակցության ցուցանիշը աղջիկների 70%-ի մոտ ունի բարձր արտահայտվածություն, մնացյալի մոտ՝ միջին և ցածր: Մրցակցության ցուցանիշը աղջիկների 20%-ի մոտ ունի միջին, իսկ 70%-ի մոտ ցածր արտահայտվածություն: Հարմարման ցուցանիշն աղջիկների 70%-ի մոտ ունի ցածր արտահայտվածություն (Տես՝ Հիստոգրամ 3):

Հիստոգրամ 3. Կ. Թոմասի կոնֆլիկտային իրավիճակներում անձի վարքի ուսումնասիրության մեթոդիկայից ստացած արդյունքները աղջիկների շրջանում

Այս ամենը, մեր կարծիքով պայմանավորված է սեռային առանձնահատկություններով: Տղա դեռահասները, դպրոցում կոնֆլիկտների միջոցով մրցակցություն դրսևորելով, է՛լ ավելի են ձգտում գրավել հասակակիցների ուշադրությունը: Բացի մարմնական դրսևորումներից, հասունացման շրջանը բնութագրվում է բնավորության և վարքի որոշ փոփոխություններով:

Տղաների մոտ կարող են նկատվել արտահայտված ագրեսիվություն, դյուրագրգռություն, իրենց հասցեին ուղղված որևէ

քննադատություն չեն ընդունում՝ հատկապես, երբ ողջ դասարանի առջև ուսուցիչն է դիտողություն անում:

Այսպիսով, ընդհանրացնելով հետազոտության տվյալները, կարելի է գալ հետևյալ եզրահանգմանը, որ կոնֆլիկտային իրավիճակներում տղա աշակերտները ավելի հաճախ նախընտրում են մրցակցությունը՝ սեփական հետաքրքրությունները ի հաշիվ ուրիշների պաշտպանելու հակումը, կամ դրան հակառակ՝ հարմարումը, որը սեփական շահերի զոհաբերումն է հանուն դիմացինի, աղջիկները՝ համագործակցությունը, փոխզիջումը, որը հիմնված է կողմերի շահերը հաշվի առնելու, երկուստեք շահավետ լուծումներ գտնելու պատրաստակամության վրա, կամ էլ փախուստը՝ փոխհամաձայնության և սեփական նպատակներին հասնելու բացակայությունը:

Հետազոտության 3-րդ փուլում ուսուցչի և աշակերտի միջև առաջացող կոնֆլիկտների վերաբերյալ կազմել ենք հարցաթերթ և իրականացրել ենք ուսուցիչների ու աշակերտների հետ:

Անկետավորմանը մասնակցել են 200 ուսուցիչներ, որոնց մեծ մասը՝ 65%-ը 10 և ավելի տարի աշխատում է դպրոցում:

Աշակերտների և ուսուցիչների միջև առաջացող կոնֆլիկտների հիմնական պատճառները հարցված ուսուցիչների մեծ մասի՝ 70 %-ի կարծիքով դասերի ընթացքում աշակերտի վատ վարքը, 67%-ի կարծիքով՝ աշակերտի ուսումնական ցածր մոտիվացիան, դասերին անպատրաստ ներկայությունը, բացակայություններն են, դրանց հաջորդում են ուսուցչի անհարգալից վերաբերմունքը աշակերտի նկատմամբ՝ 20%, անարդար գնահատականը՝ 17.5%, ուսուցչի անհիմն բարձր պահանջները աշակերտների գիտելիքների նկատմամբ, նրանց ծանրաբեռնելու հակվածությունը՝ 13%, դասավանդվող առարկայից ունեցած ոչ խորը, մակերեսային գիտելիքները՝ 12% և այլն:

Հարցված ուսուցիչների շրջանում կային նաև մի շարք տարբերակներ, որոնք իրենք են ավելացրել, ինչպիսիք են՝ աշակերտի անպատժելիությունը հատկապես մասնավոր դպրոցներում, ավագ դպրոցում ճիշտ կողմնորոշում չունենալը, աշակերտների ամբիցիաները, ընտանեկան դաստիարակության պակասը, փողոցի բարքերը դպրոց բերելը, ուսուցիչ-աշակերտ ենթակարգության խախտումը, ուսուցչի վարկանիշի անկումը և այլն:

Հարցված ուսուցիչների 57.5 %-ը նշել է, որ առավել հաճախ կոնֆլիկտներ առաջանում են տղաների հետ, իսկ 40 %-ը՝ հավասարապես, ինչը ևս մեր կարծիքով պայմանավորված է կոնֆլիկտային իրավիճակներում տղաների վարքի ռազմավարության ընտրությամբ, որն առավել մրցակցային է և իրավիճակը սրող, քան աղջիկների մոտ:

Հարցվողներին առաջարկվում էր հիշել աշակերտի և ուսուցչի միջև դպրոցում առկա մի կոնֆլիկտ, որի անմիջական մասնակիցն են եղել կամ ներկա են գտնվել:

Այն հարցին՝ թե կոնֆլիկտն արդեն հաղթահարվել է, ապա ի՞նչն է դրան նպաստել, իսկ եթե դեռ ընթացքի մեջ է, ապա ի՞նչը կնպաստի, հարցվող ուսուցիչների մեծամասնությունը՝ 69%-ը նշել է խնդրի քննարկումը և փոխադարձ համաձայնության գալը, ինչը մեր կարծիքով կոնֆլիկտի հաղթահարման լավ տարբերակ է, սակայն կային նաև մի քանի տարբերակներ ևս, որոնք հարկ ենք համարում քննարկել, ինչպիսիք են՝ «Կոնֆլիկտը հարթվել է՝ երեխային այլ դպրոց տեղափոխելու արդյունքում», «Պարզապես կոնֆլիկտի մեջ ներգրավված աշակերտին անտեսելը»:

Կոնֆլիկտի հաղթահարման այս եղանակները, մեր կարծիքով, ինքնին չեն կարող համարվել լուծում, դրանք ժամանակավոր փախուստի միջոց են, որոնք միևնույն է չեն լուծում խնդիրը, ավելին՝ կարող են հանդիսանալ հույզերի արտապատկերման դրդապատճառ:

Կոնֆլիկտային իրավիճակներում վարքի ռազմավարության ընտրության հարցին ուսուցիչների 61%-ը պատասխանել է, որ խուսափում են լարված կոնֆլիկտային իրավիճակներից: Մեր կարծիքով կոնֆլիկտային իրավիճակներում տվյալ ռազմավարությունն ունի ինչպես առավելություններ, այնպես էլ թերություններ: Ռազմավարության առավելությունը՝ կարող է օգնել պահպանել այն փոխհարաբերությունները, որոնք կարող էին խզվել կոնֆլիկտի լուծման արդյունքում: Ռազմավարության թերությունը՝ կոնֆլիկտը մնում է չլուծված և անընդհատ կարող է հիշեցնել իր մասին նաև գործընկերների և աշակերտների հետ փոխհարաբերություններ հաստատելիս:

34 %-ը նշել է, որ կարևորում են լավ փոխհարաբերությունները, նույնիսկ եթե շահերը պիտի տուժեն: Մեր կարծիքով այս ռազմավարության առավելությունը այն է, որ փոխհարաբերությունները

պահպանվում են և չեն գնում դեպի փակուղի: Ռազմավարության թերությունն այն է, որ ուսուցչի կողմից մշտական, շարունակական զիջումները, աշակերտի անպատժելիության զգացումը առավել կորդի կոնֆլիկտային իրավիճակների՝ չգիտակցելով սեփական արարքների համար պատասխանատվություն կրելու անհրաժեշտությունը:

24.5%-ը նշել է, որ վերանայում են հայացքները, եթե սխալվել են: Ռազմավարության այս տիպի ընտրությունը փաստում է կոնֆլիկտային իրավիճակները համագործակցության միջոցով լուծելու միտումը: Ռազմավարության առավելությունն այն է, որ երկու կողմն էլ ստանում է այն, ինչ ցանկանում է, և բացասական զգացումները վերանում են: Ռազմավարության թերությունն այն է, որ շատ ժամանակատար և աշխատատար է, ուստի ընդհանուր եզրեր գտնելու, համագործակցության միջոցով կոնֆլիկտը հաղթահարելու գործընթացը պահանջում է նաև մասնագիտական կոմպետենտություն, զարգացած հաղորդակցական հմտություններ, համբերատարություն և այլն:

Կային նաև մի քանի պատասխաններ, որոնք քիչ տոկոս էին կազմում, բայց այնուամենայնիվ հարկ ենք համարում նաև անդրադառնալ դրանց քննարկմանը: Օր.՝ «Ես սկզբունքային մարդ եմ և երբեք չեմ զիջում» կամ «Այնքան կվիճեմ, մինչև դիմացինին համոզեմ»: Այս 2 դիրքորոշումներն էլ, մեր կարծիքով, կոնֆլիկտի ոչ թե հաղթահարման, այլ առավել սրման ռազմավարություններ են և շատ հաճախ այն ուսուցիչները, ովքեր մշտապես աշակերտների հետ կոնֆլիկտի մեջ հաղթող են հանդես գալիս, մշտապես իրենց սկզբունքներն են առաջ տանում ու չեն զիջում, ցուցաբերում են պահպանողականություն, հաճախակի են ցուցադրում իրենց գերակայությունը աշակերտի նկատմամբ, ապա առավել են հակված կոնֆլիկտային իրավիճակների ստեղծմանը և դրանց զարգացմանը:

Այն հարցին, թե ի՞նչ ուղիներով են ուսուցիչները փորձում լուծել աշակերտների հետ առաջացող կոնֆլիկտները, հարցվող ուսուցիչների 91.5 %-ը պատասխանել է, որ անհատապես զրուցում են աշակերտի հետ: Մեր կարծիքով սա շատ կարևոր հանգամանք է, քանի որ աշակերտի հետ նրբանկատ զրույցը, նրա տեսակետը լսելու, հասկանալու կարողությունը կարող է կանխարգելել կոնֆլիկտի հետագա զարգացումը: Այս առումով ուսուցիչը պետք է նախաձեռնողականություն դրսևորի զրուցել աշակերտի հետ, հասկանալ նրա վարքի դրդապատճառները,

սխալ լինելու դեպքում չամաչի ներողություն խնդրել, որի կարևորությունը նշել են հարցվողների 22 %-ը: Ուսուցիչը պետք է ցուցաբերի իրավիճակին ճիշտ արձագանքելու մոտեցում, լինի մարդասեր, ծանոթ լինի աշակերտների անձնային և տարիքային առանձնահատկություններին, դաստիարակության արդյունավետ մեթոդներին և այլն:

Հարկ է նշել, որ դեռահասները գնահատում են գիտակ և խիստ, բայց արդարամիտ, տակտով օժտված ուսուցիչներին, ովքեր կարողանում են հետաքրքիր ու հասկանալի ձևով բացատրել նյութը, ընտրել աշխատանքի ճիշտ դիրք, նրանում ներգրավել աշակերտներին և այն առավել չափով արդյունավետ դարձնել բոլորի և յուրաքանչյուրի համար: Ուսուցիչ է կախված այդ հետաքրքրության պահպանումն ու զարգացումը, նրանք պետք է անընդհատ ինքնակատարելագործվեն և ընդլայնեն իրենց աշխարհայացքը տարբեր ոլորտներում: Այս ամենը նկատելով՝ աշակերտների մոտ ուսուցումն անձնային իմաստ է ստանում և ձևափոխվում է ինքնակրթության: Սա շատ կարևոր հանգամանք է, որը պետք է գիտակցեն ուսուցիչները:

Հարցվողների 28.5%-ը նախընտրում են կոնֆլիկտը լուծել ծնողի հետ համատեղ: Սա ևս կարևոր հանգամանք է, քանի որ միզուցե շատ կոնֆլիկտների պատճառներ թաքնված են ընտանեկան խնդիրներում: Սակայն, մեր կարծիքով, կան շատ ուսուցիչներ, ովքեր աշակերտի հետ առաջացած կոնֆլիկտը օգտագործում են որպես միջոց դպրոցի տնօրինության, աշակերտի ծնողի, իրենց գործընկերների հետ ևս կոնֆլիկտի մեջ մտնելու և իրենց տեսակետի ճշմարտացիությունը ապացուցելու համար: Մինչդեռ սա սխալ ռազմավարություն է, որը ավելի կարի փոխհարաբերությունները և կիջեցնի ուսուցչի համբավը բոլորի մոտ: Հատկապես սա սխալ է անել աշակերտի ներկայությամբ: Ուսուցիչը պետք է զգույշ, համբերատար մոտենա հարցին, հասկանա խնդրի քննարկման ճիշտ պահը և վայրը: Ուսուցիչը կոնֆլիկտային իրավիճակներում պետք է գիտակցի, որ իր սոցիալ-հոգեբանական ստատուսը ինքն է ստեղծում աշակերտների հետ փոխհարաբերություններ ձևավորելիս, և միևնույն ժամանակ չպետք է չարաշահի իր հեղինակությունը աշակերտների մոտ, այլ պետք է ձգտի դասավանդման որակը բարձրացնելով դասարանում ստեղծել բարոյահոգեբանական այնպիսի մթնոլորտ, որտեղ աշակերտները մեծ

հաճույք կատանան ուսուցման գործընթացից, որով և կնվազի կոնֆլիկտային իրավիճակների ստեղծման հավանականությունը:

Հարկ ենք համարում ընդգծել կոնֆլիկտների առաջացման և հաղթահարման վերաբերյալ աշակերտների հետ զրույց կամ թրեյնինգներ անցկացնելու կարևորությունը, որի վերաբերյալ հարցին ուսուցիչների 49.5 %-ը պատասխանել են, որ հաճախ են անցկացնում, 33.5%-ը՝ երբեմն:

Աշակերտները այդ դասաժամերին ձեռք կբերեն կոնֆլիկտների խաղաղ լուծման հմտություններ և կարողություններ:

Հարցված ուսուցիչների 74%-ը կոնֆլիկտների հաղթահարման գործում կարևորել են աշակերտների անձնային առանձնահատկությունների հաշվառումը: Այնուամենայնիվ, կոնֆլիկտի հաղթահարման եղանակները յուրաքանչյուր ուսուցիչ պետք է ինքը գիտակցի և ընտրի առավել արդյունավետները:

Ուսուցչի մասնագիտական կոմպետենցիաների զարգացվածությունը ևս նպաստում է ուսուցչի և աշակերտի արդյունավետ, խաղաղ փոխգործակցությանը:

Հարցված ուսուցիչների 49%-ը նշել են հաղորդակցական զարգացած հմտությունները, 17%-ը՝ համբերատարությունը, 16.5 %-ը՝ մասնագիտական բարձր պատրաստվածությունը, 10%-ը՝ նախաձեռնողական- կազմակերպչական ունակությունները և այլն:

Ուսուցիչը պետք է ապրումակցի անհրաժեշտության դեպքում, ունենա զարգացած հուզական ինտելեկտ, իր աշխատանքը սիրով և նվիրումով կատարի:

Ամփոփիչ փուլում ստացված տվյալների հիման վրա մշակվել է մանկավարժական կոնֆլիկտային իրավիճակների արդյունավետ լուծման թրեյնինգի ծրագիր: Այն մշակվել է հետազոտության իրականացման արդյունքում բացահայտված խնդիրների հաղթահարման նպատակով:

Թրեյնինգային ծրագրի հիմնական **նպատակներն են՝**

1. ծանոթանալ կոնֆլիկտների արդյունավետ լուծման հմտություններին,
2. ձևավորել կոնֆլիկտային կոմպետենտություն և հանդուրժողականություն,
3. բարձրացնել ուսուցիչների մոտիվացիան՝ հաղորդակցվելու առանց կոնֆլիկտների:

Խնդիրները՝

Կրթական՝

- Սահմանել «կոնֆլիկտ» և «կոնֆլիկտային իրավիճակ» հասկացությունները:
- Դիտարկել կոնֆլիկտների գործառույթները հասարակության մեջ:
- Դիտարկել կոնֆլիկտների կանխարգելման կանոնները:
- Աշակերտների ինքնավերլուծություն՝ «Սեփական վարքագծի գնահատում կոնֆլիկտային իրավիճակներում»:

Զարգացնող՝

- Կիրառել հուզական վիճակի կարգավորման հմտություններ:
- Ձևավորել կոնֆլիկտային իրավիճակներում նախընտրելի վարք:

Թրեյնինգն իրականացրել ենք 2 օր, 10-րդ դասարանի աշակերտների հետ դասղեկի ժամին: Թրեյնինգի ընթացքում իրականացրել ենք մի շարք վարժություններ, որոնց ընթացքում աշակերտները պատկերացում են կազմել կոնֆլիկտի էության, պատճառների և կառուցողական լուծման եղանակների մասին: Դրանք նաև միտված են եղել քննարկման միջոցով կոնֆլիկտային իրավիճակներին արագ արձագանքելու հմտությունների ձևավորմանը, կոնֆլիկտային իրավիճակի նկատմամբ ամբողջական պատկերացում կազմելու, խնդրի հանդեպ տարբեր դիրքորոշումներ ձևավորելու կարողության ստեղծմանը: Քննարկվել են կոնֆլիկտների դրական և բացասական հետևանքները, իրականացվել է հետադարձ կապ և ներհայեցողություն: Զրույց ենք ունեցել ուսուցիչների հետ և մշակել ենք մեթոդական հանձնարարականներ կոնֆլիկտային իրավիճակներում արդյունավետ վարվելակերպի կանոնների յուրացման և մասնագիտական խելումների հաղթահարման նպատակով:

Եզրակացություն

Այսպիսով, դպրոցը, համախմբելով սոցիալական տարբեր խմբերի մարդկանց, տարբեր արժեքներ և աշխարհայացքներ, դառնում է կոնֆլիկտների կիզակետ, ուստի որպես սոցիալական արժեքների և հմտությունների կրթման պատասխանատու, պետք է պատրաստ լինի դրանում առաջացող կոնֆլիկտների հաղթահարմանը:

Մանկավարժների վառ արտահայտված մասնագիտական խելումները նպաստում են ուսուցչի և աշակերտի միջև կոնֆլիկտների առաջացմանը, ուստի դրանց ուսումնասիրությունը և ժամանակին

կանխարգելումը կարևոր են մանկավարժական կոնֆլիկտների հաղթահարման գործում:

Կոնֆլիկտային իրավիճակում առկա են վարքի տարբերություններ: Տղա աշակերտները ավելի հաճախ նախընտրում են մրցակցությունը, իսկ աղջիկները՝ համագործակցությունը:

Աշակերտների և ուսուցիչների միջև առաջացող կոնֆլիկտների հիմնական պատճառներն են. դասերի ընթացքում աշակերտի վատ վարքը, ուսումնական ցածր մոտիվացիան, դասերին անպատրաստ ներկայությունը, ուսուցչի անհարգալից վերաբերմունքը աշակերտի նկատմամբ, անարդար գնահատականը, դասերի ծանծրայի անցկացումը, անհիմն բարձր պահանջները աշակերտների գիտելիքների նկատմամբ, նրանց ծանրաբեռնելու հակվածությունը, դասավանդվող առարկայից մակերեսային գիտելիքները և այլն:

Այն ուսուցիչները, ովքեր մշտապես իրենց սկզբունքներն են առաջ տանում ու չեն զիջում, հաճախակի են ցուցադրում իրենց գերակայությունը աշակերտի նկատմամբ, առավել են հակված կոնֆլիկտային իրավիճակների ստեղծմանը և դրանց զարգացմանը:

Աշակերտի հետ նրբանկատ զրույցը, նրա տեսակետը լսելու, հասկանալու կարողությունը կարող է կանխարգելել կոնֆլիկտի հետագա զարգացումը:

Այսպիսով, կարեկցանքի, հաստատականության, ակտիվ լսելու և հետադարձ կապի ճիշտ կիրառման միջոցով կոնֆլիկտի մեջ ներգրավված անձինք, որոնք մասնակցում են լուծումների հնարավոր գործողությունների որոնմանը, հարաբերությունները կարող են վերականգնել և կառուցողականորեն լուծել ավերված հարաբերությունները: Հետևաբար, նրանք նպաստում են միջանձնային կապերի պահպանմանը և ներգրավվածների սոցիալ-էմոցիոնալ հմտությունների զարգացմանը:

Առաջարկում ենք՝

- երեխային անհրաժեշտ ինքնուրույնություն տրամադրել՝ չընդգծելով նրա վրա Ձեր իրավունքների առավելությունը:
- ագրեսիային չարձագանքել ագրեսիայով, չպիտակավորել անձին, ընտանեկան դաստիարակությանը, վիրավորական խոսքեր չասել, գնահատել միայն կոնկրետ գործողությունները,

- չվախենալ և չխուսափել աշակերտների հետ կոնֆլիկտներից, այլ նախաձեռնություն վերցնել դրանք կառուցողականորեն լուծելու համար,
- ծայրահեղ սուր կոնֆլիկտի դեպքում կարելի է կիրառել միջնորդության տեխնոլոգիան: Երրորդ կողմի անձի ու մասնագիտական հեղինակությունը պարտադիր է,
- դպրոցի դաստիարակչական աշխատանքների տարեկան պլանում ընդգրկել նաև կոնֆլիկտների կառավարման վերաբերյալ դասողեկական ժամեր: Որպեսզի կոնֆլիկտի կրթական ներուժը իսկապես օգտագործվի դպրոցական համատեքստում, անհրաժեշտ է, որ համայնքը և հատկապես ուսուցիչներն ու ղեկավար մարմինները գիտակցեն կոնֆլիկտի հնարավորությունները: Դպրոցական կոնֆլիկտների կառուցողական կառավարումը կարևոր և անհրաժեշտ է, որպեսզի նոր սերունդները սոցիալական զարգացած հմտություններ ունենան,
- մասնակցել վերապատրաստումների՝ հուզականային ոլորտի ինքնակարգավորման մեթոդների յուրացման, հաղորդակցական հմտությունների զարգացման, մասնագիտական դեֆորմացիաների շտկման, անձնական և մասնագիտական աճի համար,
- անցում կատարել կրթության նորարարական ձևերին և տեխնոլոգիաներին,
- մասնակցել ուսուցիչների շրջանում մրցույթների, մասնագիտական ձեռքբերումների ստուգատեսների կազմակերպմանն ու անցկացմանը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Агеева Л. Г. Конфликтология: краткий теоретический курс: учеб. пособие, Ульяновск, 2010, 200 с.
2. Баныкина С. В., Педагогическая конфликтология: состояние, проблемы исследования и перспективы развития, М., 2001, с. 373–394
3. Гафнер В. В., Профессиональная деформация и компетентность педагога, 2004, №10, С.22–24, <http://xn--80afh5av.xn--p1ai/stati/professionalnaya-deformaciya-i-kompetentnost-pedagoga>
4. Клименских М. В., Педагогические конфликты в школе, Екатеринбург, 2015, 76 с.
5. Майсак Н. В., Профилактика личностных деформаций и деструкций специалистов стрессогенных профессий, М., 2012, с. 288

6. Садовникова Н. О., Профессиональный кризис личности педагога: содержание и основные признаки, Научный диалог, 2016, № 11 (59), С. 400-411, <https://cyberleninka.ru/article/n/professionalnyy-krizis-lichnosti-pedagoga-soderzhanie-i-osnovnye-priznaki>

REFERENCES

1. Ageeva L. G. Konfliktologiya: kratkiy teoreticheskiy kurs: ucheb. posobie, Ulyanovsk, 2010, 200 s. (In Russian)
2. Banikina S. V. Pedagogicheskaya konfliktologiya: sostoyanie, problem issledovaniya I perspektivi razvitiya, M. 2001, s. 373-394 (In Russian)
3. Gafner V. V. Professionalnaya deformatsiya I kompetentnost pedagoga 2004, №10, s. 22-24, <http://xn-80afh5av.xn-p1ai/stati/professionalnaya-deformatsiya-i-kompetentnost-pedagoga> (In Russian)
4. Klimenskikh M. V. Pedagogicheskie konflikti v shkole, Ekaterinburg, 2015, 76s. (In Russian)
5. Maysak N. V. Profilaktika lichnostnikh deformatsiy I destruktivnykh spetsialistov stressogennikh professiy, M., 2012, s. 288 (In Russian)
6. Sadovnikova N. O. Professionalnyy krizis lichnosti pedagoga: sodержanie I osnovnie priznaki, Nauchniy dialog, 2016, № 11 (59), s. 400-411, <https://cyberleninka.ru/article/n/professionalnyy-krizis-lichnosti-pedagoga-soderzhanie-i-osnovnye-priznaki> (In Russian)

МАРИНЕ МИСКАРЯН, СЕДА АРАКЕЛЯН - ПРИЧИНЫ КОНФЛИКТОВ МЕЖДУ УЧИТЕЛЕМ И УЧЕНИКОМ И ПУТИ ИХ ПРЕОДОЛЕНИЯ

Ключевые слова: гуманизация, профессиональная деструкция, поведенческая стратегия, сотрудничество, компетентность, эмпатия

Педагогическое общение порождает множество конфликтных ситуаций, так как школа является не только источником интеллектуального богатства, но и ключевым фактором регуляции межличностных отношений и социализации. Школьные конфликты устранить невозможно, поэтому важно снизить их интенсивность, чтобы это не оказывало негативного влияния на учебный процесс. В статье

представлены результаты экспериментальных данных, полученных в результате исследования характера профессиональных деформаций педагогов, работающих в школах РА, их роли в возникновении конфликтов с учащимися, особенностей выбора поведения учащихся в конфликтных ситуациях, основных причин конфликтов и путей их преодоления. Методические указания могут быть использованы школьными психологами, воспитателями для выявления конфликтных ситуаций у учащихся, а также для совершенствования процесса развития компетентности педагогов.

MARINE MISKARYAN, SEDA ARAKELYAN - THE CAUSES OF CONFLICTS BETWEEN THE TEACHER AND THE STUDENT AND THE WAYS TO OVERCOME THEM

Keywords: humanization, professional destruction, behavioral strategy, cooperation, competence, empathy

Pedagogical communication creates many conflict situations, as the school is not only a source of intellectual wealth, but also a key factor for the regulation of interpersonal relationships and socialization. School conflicts are impossible to eliminate, so it is important to reduce their intensity so that it does not have a negative impact on the educational process. The article presents the results of experimental data obtained from the research on the nature of professional deformations of teachers working in RA schools, their role in the emergence of conflict with students, the peculiarities of students' choice of behavior in conflict situations, the main causes of conflicts and ways to overcome them. The methodological instructions can be used by school psychologists and educators to identify students' conflicts, as well as to improve the process of teachers' professional development.

Ներկայացվել է՝ 13.03.2022
Գրախոսվել է՝ 28.04.2022